

Over tijd en verlangen

Europa is in crisis. Een waarden crisis in alle mogelijke betekenissen van het woord. Volgens sommige specialisten staat het kapitalistische systeem niet alleen onder spanning, het zou om de doodstrijd van het systeem gaan.¹ Is dit echt het einde van de ‘dictatuur van deze tijd’, zoals het bestaande systeem ook wel genoemd wordt?²

De crisis van de artistieke sector in ons land moeten we zeker in dit ruimer perspectief bekijken. Eén algemeen onderwerp komt wel duidelijk naar voor, namelijk onze relatie met de ‘tijd’. Tijd zoals in onze verhouding ten opzichte van de arbeidsduur. Conflicten worden altijd bekeken vanuit het algemeen belang en de verdeling van de beschikbare middelen. Het gevolg daarvan is dat men verborgen – en vaak onbewuste – elementen over het hoofd ziet. Daarom willen we dit even onder de aandacht brengen.

WAAR WERK JIJ AAN?

Dat onze houding ten opzicht van werk en arbeid in vraag gesteld wordt, is een evidentie. Tegenwoordig is het zelfs modieus. Maar de manier waarop dit onderwerp aan bod komt, gaat voortdurend uit van een afstandelijke visie op werk: arbeid in een onderneming of fabriek waarbij enkel het eindproduct van tel is. De maatstaf waaraan alles afgewogen wordt is de ‘tijd’. Hoe sneller, hoe liever. Wist je trouwens dat het Franse woord ‘travail’ etymologisch verwant is aan de naam van een Romeins foltertuing: het *tripalium*³. Een mooi voorbeeld van het verband tussen arbeid en afzien... Maar eigenlijk gebruiken onze zuiderburen dit woord nog niet zo lang. “Tot in de 18de eeuw gaven ze de voorkeur aan de term ‘ouvrier’ (=werken, nvdv). Dit vinden we nog altijd terug in woorden zoals ouvrier, main-d’oeuvre, jours ouvrables, enz. Deze term beschreef een nobeler activiteit, denk maar aan iemands oeuvre, en werd in het dagelijkse gebruik enkel opzijgeschoven omdat er verwarring ontstond met het woord ‘ouvrir’ (openen).”⁴

¹ Paul Jorion, *Le capitalisme à l’agonie*, Parijs, Fayard, 2011

² Bernard Friot, *L’enjeu du salaire*, Parijs, La Dispute, Coll. Travail et salariat, 2012

³ De Romeinen gebruikten dit folterinstrument, bestaande uit drie palen, om opstandige slaven en weerspannige paarden vast te klemmen.

⁴ Bernard Friot, *op. cit.*

Woorden zijn belangrijk. We moeten leren om ze in ons voordeel aan te wenden, ze kunnen immers dienen als hefboom voor onze ideeën. De reclamesector heeft dat al heel lang begrepen. Je kan ook zelf de oefening maken en het woord arbeid vervangen door werken. Denk even aan je eigen activiteiten: waar werk je aan? Bestaat er een fundamentele vraag dan dit? Het antwoord daarop is niet zo eenvoudig, want de meeste mensen worstelen met een nog veel prangender vraag, namelijk die over onze bestaanszekerheid. Voor een almaar groter deel van de bevolking, en dus ook van de kunstenaars, is het economische overleven de enige vraag die echt van tel is.

SNELLER IS NIET BETER

We gaan verder met onze denkoefening. Als arbeid afgewogen wordt aan de tijd die erin geïnvesteerd wordt, moeten we de logica omdraaien. Bedenk even een taak waarbij de kwaliteit meestijgt met de tijd die je erin investeert? Een taak waarbij je zelf wint aan doorzicht, aan kracht, aan relevantie. Wat wil je dan worden? Sportman? Ambachtsman? Scheppend kunstenaar? Denker? Onderzoeker?

Laten we de zorgberoepen als voorbeeld nemen. Een thuisverpleegster moet binnen een bepaalde regio van de ene naar de andere patiënt gaan en dit elke ochtend opnieuw. Als ze op een voormiddag vijf patiënten moet verzorgen en daarbij de tijd kan uittrekken voor een koffietje en een babbeltje in plaats van de mensen snel te wassen en hun medicatie toe te dienen, is dat voor iedereen een goede zaak. In deze ideale omstandigheden kan dit alle betrokkenen veel voldoening schenken. Jammer genoeg is de realiteit anders... Op een voormiddag worden er tegenwoordig bijna dertig patiënten *afgehaspeld*. Reken zelf maar uit hoeveel tijd er dan nog overschiet voor elk individu...

Het is niet alleen in dit voorbeeld dat de drang naar efficiëntie een knelpunt vormt. Efficiëntie is een gif dat elke zingeving uit het werk haalt. We moeten ijveren voor betere arbeidsomstandigheden voor de thuisverzorgster uit ons voorbeeld en alle andere beroepen, maar zolang efficiëntie de enige zaligmakende maatstaf is, blijft dit dweilen met de kraan open.

WAT WIJ VERDEDIGEN, VERDEDIGEN WE VOOR IEDEREEN

De kwaliteit van ons werk – of moeten we het ons oeuvre noemen? – hangt af van de tijd die we eraan kunnen besteden. We stellen ons dan de vraag *wie* het recht op traagheid nog opeist? Wie is er in staat om zo'n eis te stellen bij de uitvoering van zijn

activiteiten? Wie durft daar trots op te zijn en het zelfs als een waarde te beschouwen? Wie, behalve de kunstenaar? Met kunstenaar bedoelen we hier de sociale groep die een bepaalde houding heeft ten opzichte van het werk, het oeuvre. Het is dus niet zozeer de sociale rol van hun artistiek werk, maar het sociaal belang van de kunstenaar als werknemer dat telt. Voor alle duidelijkheid, het gaat hier dus helemaal niet over het belang van de kunst op zich.

Kunstenaars maken deel uit van de weinige beroepen waar het aspect tijd nooit helemaal kan uitgeschakeld worden. Andere voorbeelden zijn ambachtslui en onderzoekers. Wel, we moeten proberen om dit specifieke kenmerk tot een voordeel om te buigen dat iedereen ten goede kan komen. Dat is een aantrekkelijker perspectief dan de defensieve en corporatistische houding waarmee sommigen in naam van De Kunst hun voorkeursstatuut hopen te verdedigen. Alsof er echt niets anders op het spel staat... Zes jaar geleden gebruikten de Franse artistieke werkrachten een slogan die de enige correcte houding heel goed uitdrukte: "Wat wij verdedigen, verdedigen we voor iedereen"⁵. En met iedereen bedoelen we dan uiteraard alle werknemers, niet alleen de kunstenaars!

DE HAMVRAAG

We gaan hier niet het verband tussen beperkingen en creatie uit de doeken doen. Elke kunstenaar zal meteen toegeven dat de beperkingen – of laten we het een *kader* noemen – noodzakelijk zijn. Maar moet dit daarom economisch van aard zijn? Moeten we de kunstenaar als een ondernemer zien? Natuurlijk niet! "We hebben een ander woord nodig om te beschrijven wat we doen. We mogen niet enkel afgaan op ons verlangen om voldoende geld te verdienen om te overleven. Onze relatie met de maatschappij omvat meer dan enkel arbeid met de daarbij horende hiërarchie en uitsluiting, met haar mythes zoals over de '*créateur économique*'.⁶

Kunstenaars hebben dus net zoals monniken, gekken en bedelaars een rol in onze maatschappij die helemaal losstaat van hun productiviteit. Een artiest die zijn hele leven schilderen maakt zonder die ooit aan iemand te laten zien en ze voor zijn dood allemaal verbrand, is niet minder kunstenaar dan iemand die zijn werk meteen verkoopt. Een marionettenspeler die van stad tot stad trekt om toevallige passanten het mysterie van het bestaan te verklaren, is ook een regisseur. De artistieke daad op zich

⁵ Interluttants n°27 de décembre 2006 - http://www.cip-idf.org/article.php3?id_article=3126

⁶ Antonella Corsani, Quelles sont les conditions nécessaires pour l'émergence de multiples récits du monde ? Penser le revenu garanti à travers l'histoire des luttes des femmes et de la théorie féministe, Revue Multitudes, dec. 2007 - <http://multitudes.samizdat.net/Quelles-sont-les-conditions>

volstaat. Hetzelfde kan niet gezegd worden over een bakker of astronaut. Misschien moeten we hierin de verklaring zoeken voor “de vreemde mengeling van respect en agressiviteit die kunstenaars losweken.”⁷

Maar zolang we succes enkel in economische termen omschrijven, zullen we de zogenaamde ijzeren wet van Guy Debord over het spektakelbedrijf blijven bekrachtigen. “Een opvoering heeft als enige boodschap: wat op het podium komt, is goed en wat goed is, komt op het podium.”⁸ Aanvaarden dat dit de enige geldige wetmatigheid is, komt neer op het aanvaarden van het recht van de sterkste in haar hedendaagse vorm, het kapitalisme. Als de kunstenaars deze erfenis op geen enkele manier aan het wankelen brengen, al was het maar in hun arbeidsverhoudingen, waarmee zijn ze dan bezig?

GRAAG TRAAG

Tegenwoordig komt creëren neer op zoeken tegen de stroom in, koste wat kost weerstand bieden aan de druk van de omgeving, waaronder die van de *spektakelcultuur*. Zoiets kan niet snel verlopen, want “snel, ver en slecht” zijn de wetmatigheden van het systeem. Dit reproduceren heeft geen enkele zin. Meer dan ooit is creëren het gedurig zoeken en vertragen, lezen, ontmoeten, leren buiten de geijkte paden om, uitproberen, fouten maken, luisteren, herbeginnen... Voldoende tijd is daarvoor noodzakelijk en dat heeft geen prijs. Deze tijd kan niet ten gelde gemaakt worden. De tijd hebben “om dingen te doen” wordt op deze manier een luxe die enkel een minderheid zich kan veroorloven.

Behalve voor iemand die erin slaagde om door te breken, moeten (beginnende) kunstenaars eerst en vooral denken aan hun economische overleven waardoor ze de ware essentie van hun functie teniet doen. Een job die voor brood op de plank moet zorgen en een creatieve bezigheid combineren, betekent in de praktijk vaak dat deze laatste opgeofferd wordt.

Dat is meteen ook de reden waarom kunstenaars moeten vechten voor hun recht op traagheid, vechten voor het recht op voldoende tijd voor arbeid in het algemeen. Het recht op tijd, voor hen en voor iedereen, is de enige echte eis die uitzicht geeft op een nieuwe horizon. Natuurlijk moeten we ook strijden tegen alle pogingen om het ‘kunstenaarsstatuut’ in te perken. We moeten de strijd aangaan en een tegenbeweging aanmoedigen. We moeten het systeem uitbreiden en voor iedereen toegankelijk maken. Want een goed en collectief systeem kan het “kunstenaarsstatuut” tot een

---

⁷ Mona Chollet, *L'emploi du temps*, Périphéries, maart 2007 - <http://www.peripheries.net/article309.html>

⁸ Guy Debord, *La société du spectacle*, Ed. Buchet-Chastel, 1967 – Parijs, Gallimard, 1996

maatschappelijk antwoord maken voor al diegenen die met meer of minder succes actief zijn in die grijze zone tussen loonarbeid en het zelfstandigenstatuut.

DE VOORHOEDE

Als we niet herleid willen worden tot de dorpsidioot van een systeem dat enkel gebaseerd is op deregulering en flexibiliteit, moeten we onze situatie als een laboratorium zien. Als de voorpost van een nieuw en aanvaardbaar systeem waarin zelfontplooiing geen loos begrip is. Dit is geen eenvoudige taak en niet alle voorstellen zijn even geslaagd. Denk maar aan het basisinkomen dat een groot risico op een sterke sociale achteruitgang inhoudt. Gelukkig zien we ook dingen die in beweging komen, taboes die sneuvelen en het opborrelen van een algemene onrust. Gelukkig maar, want de kaarten moeten dringend opnieuw geschud worden. Het is aan ons om in actie te komen!

Eric Smeesters
Regisseur, december 2012

Bronnen

Alain Brossat, *Le grand dégoût culturel*, Paris, Éd. Seuil, 2008
(Meer over dit boek: <http://www.espacestems.net/document5573.html>) Léon de Mattis, *Crises*, Genève, Ed. Entremonde, 2012

Annie Le Brun, *Si rien avait une forme, ce serait cela*, Paris, Gallimard, 2010

François Meyronnis, *De l'extermination considérée comme un des beaux-arts*, Paris Gallimard, 2007

Savoj Zizek, *La violence n'est pas un accident de nos systèmes, elle en est la fondation*, Vauvert, Éd. Au Diable Vauvert, 2012

Ludo Simbille, « Auto-entrepreneur, le mythe du travailleur indépendant », *Bastamag*, 16/02/12 : <http://www.bastamag.net/article2094.html>
